

BALOGH JUDIT

egyetemi docens

Debreceni Egyetem ÁJK Jogtörténeti Tanszék

<https://orcid.org/0000-0002-7252-7982>

balogh.judit@law.unideb.hu

MAGYAR BALÁZS DÁVID: A JOGTANÍTÁS TÖRTÉNETE A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUMBAN 1742–1914

Tiszántúli Református Egyházkerület,
Debrecen, 2024, 315 lap

Ünnepi kötet született. Szinte napra pontosan 225 éve annak, hogy a Debreceni Református Kollégiumban 1800. május elsején megalakult és megkezdte munkáját az első jogi tanszék. Akár ehhez a jubileumhoz is kapcsolódhatott volna Magyar Balázs Dávid közelmúltban megjelent, *A jogtanítás története a Debreceni Református Kollégiumban 1742–1914* című új kötete. A könyv azonban nem csak ezen esemény, hanem a Kollégium 475 éves fennállása előtt is tiszteleg, hiszen a hatodik azon kötetek sorában, amelyek e jeles ünnep kapcsán tudományos igénnyel dolgozzák föl a Kollégium és intézményei történetét. A kötet értékes adalékokkal szolgál a debreceni jogtanításnak az egyetem megalapítását megelőző időszakáról, így mindenkinek jó szívvel ajánlható, akit történeti érdeklődése a város hajdani felsőoktatása, illetve a jogoktatás általános és konkrét alapkérdései, történései, reformjai iránt fogékonnyá tett.

A négy nagy fejezetből álló, olvasmányos stílusban, de jogászai precizitással megírt kötet alapvetően kronologikus rendben mutatja be a jogi tárgyaknak a kollégiumban megindult tanítását, a jogi tanszékek felállításának történetét, a jogakadémiai szintű jogászképzés mindennapjait, felívelő és kritikus időszakait a kötet címében is megjelölt bő másfél évszázadon keresztül (1742 és 1914 között). Módszertanában, a feldolgozás struktúrájában igazodik a jogoktatás történetéről újabban készített monográfiák, összefoglaló munkák megoldásaihoz,¹ azonban az olvasó mégis egy új, önálló, komoly kutatási eredményeket feldolgozó és a kollégiumi jogoktatást teljes egészében feltáró és bemutató szakmunkát foghat a kezébe a kivételre nézve is igazán nívós kiadvány révén. Az első fejezet, amely a szerző hajdani, jogi kari szakdolgozatából nőtt ki, az egyetemi rang megszerzésére irányuló törekvésekkel, illetve a jogakadémia hallgatóinak társadalomtörténeti szempontú áttekintésével zárul. A fejezet áttekinthetőségét számos táblázat és diagram segíti, az alapul vett korabeli kiadványokról, feljegyzésekről, nyomtatott anyagokról készült fényképek pedig színesítik. Ehhez a részhez Magyar Balázs Dávid a kollégium és az egyházkerület levéltári forrásait (kari jegyzőkönyveket, dékáni és hivatali könyveket), a kollégiumi évkönyvek kötetét, valamint a jogi oktatás történetéről általában, és konkrétan a debreceni jogászképzésről szóló könyveket, tanulmányokat szinte a teljesség igényével használta fel.

E vonatkozásban a könyv erényeként emelendő ki egyrészt az, hogy bátran használta egymás mellett a 19-20. századi (korabeli) és az egészen friss szakirodalmat, egyfajta szintézist teremtvé a feldolgozások között, másrészt pedig az, hogy a források és tanulmányok összevetése alapján sok esetben igyekezett helyesbíteni a fellelt a szakirodalmi adatok pontatlanságát, tévedéseit (sok más példa mellett pl. Kovács Ferenc professzori alkalmazásának kezdete esetében: 52. old.), ahol pedig ez nem volt lehetséges, állást foglalt a fennmaradt elsődleges források alapján, ám lábjegyzetben közölte a más feldolgozásokban talált eltérő adatokat is (így történt ez például az önálló debreceni

¹ HOLLÓSI Gábor, *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914-1949)* (Debrecen: Szerző kiadás, 2007); HOMICSKÓ Árpád Olivér, NÁNÁSI László, STIPTA István és TÖRŐ Csaba, *A Kecskeméti Református Jogakadémia története 1875–1949* (Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2019); SEREG Péter, *Az Eperjesi Evangélikus Jogakadémia története* (Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021)

jogakadémia első négy professzora által oktatott tantárgyak felsorolásánál is, vö.: pl. 39-41. old., vagy a hallgatói létszámokat összehasonlító adatok esetében: 54-55. old.).

Amint a kötetből kitűnik, a debreceni önálló jogakadémia megalakulása és átmeneti megszüntetése is tulajdonképpen Leo Thun császári kultuszminiszter 1850. évi rendeletéhez köthető, amelyben előírta, hogy – mint minden más képzőhelyen – a Tiszántúli Református Egyházkerület debreceni kollégiumában is önálló főiskolává kell szervezni a korábban működött jogi tanszékeket. A szerző Szentpéteri Kun Béla tanulmányát idézi e vonatkozásban: „*A jogtanítás csak egészen külön szervezett és külön igazgatás alatt álló jogakadémián mehetett tovább, a jogi tanszéket tehát el kellett választani a theologiai és bölcsészeti szakoktól és számukat szaporítani kellett.*” Ez a reform – az addig is gyakorlatban volt két évben – határozta meg a képzési időt, kettőről négyre emelte az oktatásban alkalmazandó professzorok létszámát, meghatározta a tanerők kötelező óraszámát és fizetését (továbbá rögzítette, hogy a professzorokat a kormány fogja kinevezni), előírta a képzésbe való felvétel, azaz az érettségi vizsga követelményeit, felsorolta a képzés során kötelezően előadandó tantárgyakat, valamint rögzítette a hallgatók óralátogatási és vizsgakövetelményeit.

A miniszteri rendelet szerint az így elismerendő nyilvános jogakadémiákon jobbra az ausztriai jogrendszert (közjogot, magánjogot, büntetőjogot és perjogokat), és mellette csekélyebb mértékben Magyarország pénzügyi és közigazgatási törvényeit valamint bírósági eljárásait kellett oktatni.

Annak érdekében, hogy eleget tegyenek a miniszteri rendeletnek, a Kollégiumban eredetileg megvolt két jogtanári állás mellé közadakozásból és a Kollégium javára létesített kegyes alapítványok felhasználásával 1852 januárjában állították föl a harmadik, majd 1853 nyarán a negyedik jogi tanszéket. A református jogakadémia tehát Szűcs István igazgató, Búzás Pál, Tóth István, valamint Kallós Lajos professzorok november 15-én letett esküjével alakult meg hivatalosan. A négy tanszék működtetésével a Kollégium és az Egyházkerület erején felüli terheket vállalt magára, amivel az ország protestáns iskolái közül egyedülként tudta felállítani és – legalább rövid ideig – működtetni a nyilvános akadémiai intézetet.

A jogakadémia működését azonban mégsem az anyagi nehézségek, hanem az 1856 nyarán kiadott újabb miniszteri rendelet lehetetlenítette el, amely még további két új jogi tanszék felállítását írta elő, a professzorok által tartható napi előadások óraszámát három órában maximálta, oktatási nyelvként pedig a németet határozta meg. Ez utóbbi követelmény volt az, amellyel a Református Kollégium és az egyházkerület közgyűlése végképp nem tudott egyetérteni, hiszen az „*a Kollégium »elhunyt atyái és ősei örököfénnyé példájával« [...] egészen ellentétes volna.*” (42. old.) Emiatt a közgyűlés a nyilvános jogakadémia működését három év után, 1856-ban „*a legmélyebb fájdalommal érzésel*” megszüntette.

Az érdeklődő olvasó a könyvből megismerheti a jogi stúdiumok 1860-tól kezdődő visszaállításának történetét és azt a fejlődési vonalat is, amely mentén a kétéves, heti 20, illetve 18 órás, félévenkénti 4-5 tantárgyat magába foglaló, és mindösszesen két professzor által gondozott jogi oktatásból újra három évre terjedő, és 1864 decemberétől ismét a nyilvános státuszt elnyert jogakadémia vált, majd azt az 1874-es reform nyomán négyéves képzési rendszerűvé alakították és stabilizálódott. Számomra különösen érdekes volt olvasni, hogy az ekkoriban újra felállítani tervezett harmadik tanszékre a kollégium Ökröss Bálint pesti ügyvédet tervezte meghívni (aki egyébként jómódú debreceni földműves család fiúgyermeke, és korábban a kollégium diákja volt – jöllehet, erről, mint a tanszékre való meghívás egyik lehetséges okáról a szerző nem tesz említést, és a nevet is – nyilván a jegyzőkönyvekben használt – téves írásmóddal, Ökrösként közli), akivel, mint a magyar magánjogi kodifikáció egyik első szószólójával magam is foglalkoztam kutatásaim során. A harmadik tanszékre végül, mivel Ökrössel nem sikerült megállapodni, Kovács Ferencet választották meg, aki heti 12 órában tartotta előadásait a bevezetés a jog- és államtudományokba, a római jog, az egyházjog és az ausztriai polgári jog köréből. A 21. század jogi oktatásának rendjét ismerő olvasó számára igazán meglepetésként hathat, hogy a debreceni joghallgatók államvizsgájukat sokáig csak Pesten, Nagyváradon, Kassán vagy Eperjesen tehették le, és csak Eötvös József vallás- és közoktatási miniszter 1869. január 18-án kiadott 10390/1869. számú rendelete engedélyezte Debrecenben egy bírói államvizsgálati bizottmány felállítását (52. old.).

A debreceni református jogakadémia igazi megerősödése és kiteljesedése az 1874-es reform alapján következett be, hiszen az 1875/76-os tanévre már négyéves képzést hirdettek, amelyet immár hat jogtudományi tanszéknek kellett oktatnia (nyilván fokozatos fejlesztés útján, hiszen ekkor az intézményben még csak három tanszék volt). Az 1874. áprilisi egyházkerületi közgyűlés ugyanis célul tűzte ki, hogy a Tiszántúli Református Egyházkerület debreceni jogakadémiáját „[...] *mint a magyar protestáns egyetem megalósításához vezető első lépcsőt, mint egyik alapintézményt fönntartja, azt a tudomány mai követelményeinek megfelelőleg lehetőleg úgy szervezi, hogy mint 4 évi tanfolyamú teljes jog s államtudományi kar, a versenyt más hasonló ily intézetekkel bizton kiállhassa...*” (idézet a 76. oldalról).

A negyedik tanszék felállítását Debrecen városa vállalta magára, a másik két tanszék pedig az egyházkerület anyagi erőinek mozgósításával tervezték létrehozni. Mivel pedig közben Kovács Ferenc is távozott, 1875 júliusában négy tanszék betöltéséről kellett szavaznia az egyházkerületi közgyűlésnek. A feldolgozásból kitűnik, hogy a következő 20 évben a jogakadémia tanári kara és működése stabilizálódott, az intézmény mind a hallgatók, mind az oktatói státuszra pályázók körében egy népszerűbbé vált. 1895-től a jogakadémia a Kollégium szervezeti egységként már nyolc tanszékkel, saját dékán vezetése alatt működött. A prosperáló időszak további 10 éven át tartott, az 1906/07-es tanévtől kezdve a beiratkozott hallgatók létszáma rohamos és erőteljes fogyásnak indult. Magyar Balázs Dávid igyekszik ennek okait is feltárni a tanárkari jegyzőkönyvek alapján: a jelenséget a professzorok egyrészt a szóbeli vizsgák (kollokviumok) nehéz teljesíthetőségével, másrészt az internátusi és ösztöndíjas rendszer elégtelenségével magyarázták, és javasolták a kollokviumok legalább részleges eltörlését. A szerző erről egy későbbi elemző, Nagy Sándor véleményét is egyetértőleg idézi, aki szerint a csökkenéshez az is hozzájárulhatott, hogy a jogakadémiákon csak államvizsgát lehetett tenni, doktori szigorlatot azonban nem, holott ekkoriban a hallgatók jelentős része már a doktori cím megszerzésére törekedett, hiszen ettől előnyösebb elhelyezkedést remélhetett (128. old.).

A kötetnek a 20. század első másfél évtizedét tárgyaló lapjai azért is különösen érdekesek, mivel ezek már közvetlenül kapcsolódnak az egyetemi szintű jogi oktatás megszervezéséhez, annak előtörténetét alkotják. A jogakadémián ekkor működött professzorok egy része adta az 1914-ben működését megkezdő debreceni magyar királyi tudományegyetem jog- és államtudományi karának professzori gárdáját.²

A klasszikus oktatástörténeti fejezetet egy tudománytörténetinek vagy életrajzinak tekinthető második fejezet követi, amelyben a szerző a Debreceni Református Kollégium oktatóit mutatja be. E rész érdeme leginkább a tömör, lényegretörő összefoglalás és a modern kiadás által az életutak leírásához való könnyű hozzáférés biztosítása. A fejezetben ugyanis a szerző nem törekszik az egyes professzorok munkásságának értékelő elemzésére, inkább csak arra vállalkozik, hogy egy-egy vezérfonalul választott korábbi tanulmány rezüméje útján hozza közelebb a jogakadémia oktatói karának egyéniségeit *sine ira et studio*. Ahol lehetséges, a tanszékek betöltőjének egy-egy nyomtatott munkájáról készített fotót is szerepeltet.

A kötet harmadik fejezete igazi kuriózum, hiszen a jogakadémia egyik leghíresebb diákjának, a négy féléven át itt tanuló (de a jogi végzettséget meg nem szerző) költőfejedelem debreceni diákéveiről közöl eredeti forrásokat (például Ady Endre indexének fényképét, három kéziratos levelét és néhány vele kapcsolatos adminisztratív aktus dokumentumait), valamint újraközi a néhány éve elhunyt kiváló jogtörténész, Ruzsoly József professzor „*Ady Endre, a debreceni jogász*” című rövid tanulmányát.

² *A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai (1915-1947)*, szerk. P. SZABÓ Béla és MADAI Sándor, Historia Iuridicae Facultatis I. (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2002.); *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949) I.*, szerk. P. SZABÓ Béla és MADAI Sándor, Historia Iuridicae Facultatis II. (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2004); *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949) II.*, szerk. P. SZABÓ Béla, Historia Iuridicae Facultatis III. (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2006); „*Ernyedetlen szorgalommal ...*”: *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914-1949)*, szerk. P. SZABÓ Béla, Historia Facultatis Iuridicae IV. (Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 2014)

A könyv érdemi része a jogakadémia hallgatóinak névsorával zárul, amelyet a szerző a jogakadémia évkönyvei alapján közöl, megadva a beiratkozás évét és az évfolyamot. E személyi adattár közzétételével szándéka az, hogy az újabb – akár családtörténeti – kutatások elindítója legyen. A további kutatásokhoz szintén kitűnő kiindulópontul szolgálhat a kötet végén húszoldalny terjedelemben precízen megadott forrás- és irodalomjegyzék.

A Tiszántúli Református Egyházkerület és Magyar Balázs Dávid e kiadványában a külsín és a belbecs harmonikus egységet alkot: a szolidan elegáns, de tiszteletet és elismerést követelő keménytáblás kivitel a tartalomban is tükröződik. A szerző gördülékeny stílusban, ugyanakkor komoly tudományos módszertannal, a jegyzetapparátusban is megnyilvánuló megalapozottsággal, számtalan forrást feldolgozva, a teljesség igényével tárja az olvasó elé a Református Kollégiumban a 18. század közepétől megvalósult, és az egyetemi jogászképzésbe szervesen átfordult jogi oktatás történetét. Fekete Károly püspöknek a kötethez írott Ajánlásában Csikesz Sándortól hozott (eredetileg a teológia és a jogtudomány kapcsolatára vonatkozó) idézete a munka egészére is vonatkoztatható, hiszen a könyvben megjelenő „[...] *szemléletmód olyan debreceni örökség, amelyet Magyar Balázs Dávid hűzaggótló munkáján keresztül immár a jogtörténet iránt érdeklődő szélesebb közönség is megismerhet.*”